

oblici organizacije u poljoprivredi zapadnoevropskih zemalja*

vlado puljiz

fakultet za defektologiju
sveučilišta u zagrebu,
zagreb, jugoslavija

Autor je, na temelju publikacija FAO o organizacijskim oblicima u evropskoj poljoprivredi i pregledom aktualne literature, napisao ovaj sintetički prikaz o zapadnoevropskoj poljoprivredi.

Dinamičnost zapadnoevropske industrije neprestano potiče i zahtijeva od poljoprivrede da se što više prilagodi zakonima industrijske ekonomije. Ova se adaptacija najčešće izražava smanjivanjem broja poljoprivrednika, povećanjem proizvodnosti rada, povećanjem prosječne veličine porodičnih gospodarstava, nastankom novih oblika organizacije u poljoprivredi. Kako je većina ovih načina adaptacija već gotovo dosegla svoje granice (posebno se to odnosi na neke od zemalja Zapadne Evrope), autor u ovom tekstu razmatra mogućnosti novih organizacijskih oblika koji bi pomogli poljoprivredi da održi korak s razvitkom izvanpoljoprivredne ekonomije.

U zapadnoevropskoj poljoprivredi postoje tri osnovna organizacijska oblika: tradicionalna samostalna gospodarstva, kooperativna organizacija gospodarstva i udruživanje gospodarstava. Nakon što razmatra osobine pojedinih oblika i dileme pojedinih vlada u pogledu mjera agrarne politike, autor zaključuje da je inercija privatnovlasničkih odnosa glavna prepreka značajnijim pomacima te da opipljiviji napredak može nastati tek koordiniranom akcijama u različitim domenama (ekonomskoj, tehničkoj, socijalnoj).

primljeno prosinca 1982.

*) Ovaj je prilog napravljen ponajviše na osnovi dokumentacije FAO o organizacijskim oblicima u evropskoj poljoprivredi. O toj je temi godine 1974, u sjedištu FAO u Rimu održano više sastanaka eksperata, a na osnovi nacionalnih izvještaja napravljen je i sintetički pregled pod naslovom: »Nouvelles formes d'organisation dans l'agriculture européenne». Autor ovog priloga vodio je izradu jugoslavenskog nacionalnog izvještaja, a sudjelovao je u diskusijama koje su se o gornjoj temi vodile u sjedištu FAO.

uvod

—> Poljoprivredna proizvodnja neke zemlje ne živi izolirano, u praznu prostoru, nego je tijesno vezana uz njezinu ukupnu ekonomsku aktivnost. Isto su tako organizacijski oblici u poljoprivredi, odnosno njezina struktura i međusobni odnosi proizvodnih jedinica, dobrim dijelom uvjetovani djelovanjem društvene i ekonomske okoline.

Zapadnoevropske privrede (s manje izuzetaka) visoko su industrijski razvijene, pa je »dominacija« drugih sektora nad poljoprivredom vrlo izražena. Poljoprivreda se u tim zemljama nalazi u neprestanom procesu adaptacije zahtjevima industrijske ekonomije. U vanjske manifestacije te adaptacije poljoprivrede ide smanjivanje broja poljoprivrednika, povećanje produktivnosti rada, povećanje prosječne veličine porodičnih gospodarstava, nastanak novih oblika organizacija u poljoprivredi.

U većini zapadnoevropskih zemalja poljoprivreda zapošljava mali dio aktivnog stanovništva. Godine 1971. udio poljoprivrednika u ukupnom aktivnom stanovništvu u Španjolskoj iznosio je 28%,¹⁾ u Italiji 17%, u Francuskoj 14%, u Danskoj 12%, SR Njemačkoj 8%, Nizozemskoj 7%, Švedskoj 6%, Belgiji 4% i u Velikoj Britaniji 3%.

Zahvaljujući ovom smanjenju poljoprivredne populacije i sve većim investicijama u poljoprivredi znatno je porasla produktivnost rada. Usprkos tome dohoci poljoprivrednika zaostaju za dohocima nepoljoprivrednih stanovnika. Godine 1971. relativno najviši prosječni dohodak dosegli su poljoprivrednici SR Njemačke i Švedske, ali on je iznosio tek 80% dohotka nepoljoprivrednika, dok su poljoprivrednici Španjolske iste godine imali tek 45% od prosječnog nepoljoprivrednog dohotka. Relativno niži dohodak i druge nepovoljnosti poljoprivrednog rada »tjeraju« poljoprivrednike sa zemljišnih posjeda. Ovo se napuštanje poljoprivrede u zapadnoevropskim zemljama pozitivno ocjenjuje i stimulira raznim mjerama ekonomske i socijalne politike. Naročito se poželjnim smatra napuštanje malih posjeda na kojima nije u potpunosti moguće iskoristiti porodičnu radnu snagu. Naime, nedovoljna veličina posjeda i mali broj stoke ne omogućavaju optimalnu valorizaciju ljudskog rada na tim posjedima. Jedna od ekonomskih alternativa za takva mala gospodarstva jest tzv. djelomična poljoprivreda, tj. kombiniranje poljoprivredne i nepoljoprivredne aktivnosti. Nije stoga iznenađujuće da je i u zapadnoevropskim zemljama s najmanjim brojem poljoprivrednog stanovništva prisutan relativno velik broj ovih djelomično poljoprivrednih gospodarstava: godine 1971. u Belgiji bilo ih je 35%, u Švedskoj 39%, u SR Njemačkoj 45% i u V. Britaniji 43%.

Za zapadnoevropske poljoprivrede karakteristično je osjetno smanjenje poljoprivrednog zemljišta, koje se sve više »troši« za nepoljoprivredne namjene: za širenje gradova, za industriju, prometnice, infrastrukturu. U tom pogledu prednjači Španjolska u kojoj je udio poljoprivrednog u ukupnom korisnom zemljištu za 10 godina (1961—1971) opao od 84% na 68%. Slijedi Belgija gdje je to smanjenje iznosilo 12%, te Italija sa smanjenjem od 10%.

organizacijski oblici u poljoprivredi

Ključni problem koji danas stoji pred poljoprivredama zapadnoevrop-

skih zemalja jest: kako preobraziti tradicionalnu agrarnu strukturu koja se zasniva na malom gospodarstvu, tako da se udovolji zahtjevima poljoprivrednika za poboljšanjem njihova materijalnog položaja i socijalnog statusa? Pokazalo se da tim zahtjevima može odgovoriti samo manji broj većih gospodarstava koja su kadra neprekidno povećavati proizvodnju i produktivnost rada. O teškoćama te transformacije najbolje svjedoče podaci o veličini prosječnog gospodarstva u zapadnoevropskim zemljama u 1971. Najmanji je posjed bio u Italiji — 5 ha, a najveći u Velikoj Britaniji — 48 ha. Broj gospodarstava sa manje od 20 ha varirao je od 94% u Italiji do 52% u Velikoj Britaniji.

U osnovi postoje tri načina da se prevlada uska ekonomska osnova malog posjeda na kojemu živi seoska obitelj: (1) povećanje posjeda, (2) djelomična poljoprivreda i (3) udruživanje više posjeda radi racionalne upotrebe faktora proizvodnje. Najčešći način rješenja problema malog posjeda jest djelomično zapošljavanje, rjeđe je to povećanje posjeda, a dosta je iznimno udruživanje poljoprivrednih gospodarstava.

Koji osnovni oblici organizacije postoje u zapadnoevropskoj poljoprivredi? Autori razlikuju: (1) tradicionalna samostalna gospodarstva, (2) kooperativnu organizaciju gospodarstava i (3) udruživanje gospodarstava.

1. tradicionalna samostalna poljoprivredna gospodarstva

Tradicionalna samostalna poljoprivredna gospodarstva dijele se u dvije kategorije: (a) porodična gospodarstva i (b) velika gospodarstva. Granica između te dvije skupine gospodarstava nije dovoljno jasna, a može se uglavnom utvrditi na osnovi kombinacije triju faktora proizvodnje: zemlje, rada i kapitala. Kod porodičnih su gospodarstava zemlja i kapital varijabilni, dok je faktor rada fiksna, a kod velikih gospodarstava količina rada varira prema količini kapitala, koji opet ovisi o tehničkom progresu. Odatle se mogu različito definirati i ciljevi ovih dvaju tipova gospodarstava. Kod porodičnog gospodarstva cilj je da se što potpunije uposliti postojeća radna snaga da bi se postigao što veći dohodak, a kod velikog gospodarstva želi se upotrijebiti potrebna količina rada da bi se izvukao maksimum iz neophodnog kapitala, primjerene tehnike i metode proizvodnje. Postavlja se pitanje: kojoj od ovih oblika samostalnog poljoprivrednog gospodarstva dati prednost? Kombinirati stacionarni rad s različitim količinom zemlje i kapitala, kao što je to slučaj na porodičnom gospodarstvu, ili pak kombinirati relativno stabilni kapital i zemlju s varijabilnim radom kao što se to radi na velikim farmama? Treba reći da ni tehnički progres u poljoprivredi nije neutralan nego da djeluje na veličinu gospodarstva, pa je važno opredjeljuje li se agrarna politika za takvo gospodarstvo, u kojem se uz dana tehnička sredstva mogu u potpunosti uposliti 1,5—2 osobe. Nadalje, u zapadnoj Evropi veoma je prošireno zemljišno vlasništvo, ali je znatan dio zemljišta u zakupu, pa se postavlja pitanje treba li ili ne treba stimulirati odvajanje vlasništva od njegova korištenja?

Ukratko, vlade zapadnoevropskih zemalja stoje pred dilemom treba li da ostanu zarobljene tradicionalnom agrarnom strukturom u kojoj centralno mjesto ima ekonomski slabo porodično gospodar-

stvo, ili će pak podupirati model pune uposlenosti radne snage, koju omogućavaju velika imanja. Dosadašnji naponi na stvaranju »životno sposobnih gospodarstava« (exploitations viables) nisu dali očekivanog ploda. Ako se granica od 20 ha smatra kritičnom za rentabilnost proizvodnje, onda se ogromna većina porodičnih gospodarstava u zapadnoj Evropi nalazi u kategoriji ispod te granice. Ta su gospodarstva ili submarginalna ili su pak gospodarstva s djelomičnim vremenom. Zajedničko je ovim dvjema skupinama gospodarstva da značajno sudjeluju u opskrbi nacionalnih tržišta, ali da je u njima kombinacija faktora proizvodnje takva da ne jamče dovoljan dohodak porodicama koje na njima žive.

U interesu je gospodarstva s djelomičnom poljoprivredom da se organizacija proizvodnje na njima prilagodi nepoljoprivrednim aktivnostima. U tom procesu adaptacije gospodarstvo s djelomičnom poljoprivredom prolazi različite faze: u prvoj fazi (u njemačkoj terminologiji nazvanoj »Zuerwerb«) dohodak izvan gospodarstva relativno je skroman; u drugoj fazi (u njemačkoj terminologiji nazivanoj »Nebenerwerb«) dohodak izvan gospodarstva postao je značajan, dok u trećoj fazi gospodarstvo prestaje proizvoditi za tržište, već radi samo za svoje potrebe. U krajnjem slučaju može se raditi o rekreativnoj poljoprivredi ili tzv. poljoprivredi izgubljenog vremena.

Mnogo veći problem predstavljaju submarginalna gospodarstva na kojima žive samo poljoprivrednici. Na njima je zaposlena dosta značajna radna snaga, a većina od njih nema nikakve šanse da pređe prag rentabilnosti.

Velika gospodarstva sa više od 50 ha, o kojima je bilo riječi, malobrojna su u zapadnoj Evropi, pa ne mogu mnogo pomoći u poboljšanju agrarne strukture. Više ih je godine 1971. bilo u Velikoj Britaniji (26,9%), dok je od ostalih zapadnoevropskih zemalja njihov najveći udio imala Francuska (8,5%).

2. kooperacija između gospodarstava

Napuštanje poljoprivrede omogućilo je manjem broju gospodarstava da ostvare optimalan odnos između raspoložive radne snage, zemlje i kapitala. Deagrarizacija je također pomogla napredovanju tehnike proizvodnje i organizacije u poljoprivredi, ali je istovremeno povećala rizike proizvođača, osobito onih koji su se specijalizirali. Uslijed toga većina gospodarstava, osobito u Francuskoj, SR Njemačkoj i Španjolskoj, nastoji ublažiti svoje poteškoće putem kooperacije. Ovisno o njezinim ciljevima, kooperacija može biti potpuna ili djelomična, ekonomska ili socijalna. U pravilu, svaka kooperativna asocijacija može imati dvije vrste ciljeva: ekonomske i socijalne.

Ekonomske ciljevi mogu se precizirati kao poboljšanje dohotka, smanjivanje rizika, povećanje likvidnosti i čuvanje kapitala. Sredstva kojima se postižu ti ciljevi jesu: smanjenje troškova, razvitak proizvodnje i smanjenje cijena proizvodnje. Da bi se to postiglo stvaraju se mehanizacijom dobro opremljene jedinice proizvodnje optimalne veličine sa zajedničkim tretiranjem stoke i/ili pojedinačnom obradom zemlje, primjenjuju se moderne metode obrade. nabavlja se mehanizacija. ali tako da se investicijama ne opte-

rećuje individualno gospodarstvo, vertikalnom se integracijom omogućuje kontinuirana povezanost proizvodnog procesa, prerade i plasmana, troškovi se reduciraju zajedničkim nabavama potrebnog materijala, faktori se proizvodnje racionalnije koriste zahvaljujući boljem upravljanju, češćem korištenju stručne pomoći, podjeli rada na osnovi individualnih sposobnosti, a zahvaljujući ponudi većih količina proizvoda standardne kvalitete poboljšava se položaj poljoprivrednih proizvođača na tržištu. Kooperacija, ovako shvaćena, ne samo da poboljšava dohotke kooperanata nego smanjuje njihove rizike, poboljšava likvidnost, čuva im kapital, intenzivira rentabilnu proizvodnju i smanjuje »prazne hodove«. Također je važno da se tako znatno ublažavaju posljedice bolesti ili smrti partnera u odnosu na proizvodnju na njegovom posjedu.

Socijalni ciljevi: Kooperacija poboljšava uvjete rada, poljoprivrednicima omogućuje više slobodnog vremena i razonode. Treba reći da kooperacija istovremeno sužava autonomiju odlučivanja, jer partnere prisiljava na sporazumijevanje i preuzimanje nekih zajedničkih rizika. Postoji, naime, pravilo prema kojemu tješnje veze među članovima kooperativne skupine jamče više uspjeha u postizanju postavljenih ciljeva, ali isto tako to podrazumijeva da se svaki od poljoprivrednika — članova skupine podvrgne kolektivnim odlukama.

Kao što je već spomenuto, stupanj povezivanja poljoprivrednika unutar kooperativnih skupina razlikuje se od slučaja do slučaja. Međutim, oblici se kooperacije u osnovi mogu svrstati u dvije kategorije: kooperacija između gospodarstava i poljoprivredna integracija.

Bitno je za kooperaciju među gospodarstvima da poljoprivrednici »ostaju unutar svog gospodarstva«, da preuzimaju malo zajedničkih rizika i da kooperacija uglavnom ostaje na ugovorenoj razini. Ako je ugovor među partnerima sklopljen na duži rok, to su i njihove obveze veće. Ovakva se vrsta kooperacije najviše tiče tehnike proizvodnje i komercijalizacije. Suradnja se obično ugovara u pogledu zajedničkog korištenja poljoprivrednih strojeva i gospodarskih zgrada, sušionica, silosa, zajedničkih travnjaka, uzajamne pomoći, zajedničke kupnje i prodaje i slično. Međutim, ovakva kooperacija nikada ne zadire u pitanja opsega i strukture proizvodnje, unutrašnje organizacije gospodarstva i slično. Ako se pak unutar ovakvih kooperativnih skupina razvija podjela rada, onda ona može evoluirati do vertikalne integracije.

Poljoprivredna integracija pretpostavlja mnogo veću ingerenciju u organizaciji individualnih gospodarstava. Zahvaljujući takvu postupku nastaje nova jedinica proizvodnje, a međuzavisnost je poljoprivrednika osjetno veća. To podrazumijeva i manju autonomiju pojedinaca u odlučivanju o proizvodnji koja spada u domenu kooperacije. Ovakva se kooperacija može odnositi na jednu vrstu proizvodnje (npr. tov stoke), koja postaje zajednička, ili se pak zajednički obavljaju neki poljoprivredni poslovi (npr. zajedničko oranje, sjetva, zaštita, berbe). Preostale vrste proizvodnje ili preostali poljoprivredni poslovi mogu potpuno ostati u individualnoj domeni. S vremenom se ipak dešava da ova zajednička jedinica proizvodnje i rada sve više raste, potiskujući na marginu individualnu proizvodnju i rad, pa tako uistinu nastaje proizvodno zajedništvo poljoprivrednika-partnera.

3. ujedinjavanje poljoprivrednih gospodarstava

Za kooperaciju među individualnim gospodarstvima može se reći da već duže vrijeme postoji u zapadnoevropskim poljoprivredama i da nije novina u organiziranju poljoprivrednika. Npr. uzajamna pomoć među susjedima vrlo je stara institucija na selu, koja je u kooperacije dobila tek svoje više, formalizirane oblike. Danas su raznim oblicima suradnje obuhvaćeni gotovo svi poljoprivrednici u zapadnoevropskim zemljama, bilo da je riječ o suradnji unutar kooperativa ili pak ugovornoj suradnji radi prodaje i nabave. Nove forme integracije u poljoprivredi jesu grupiranja radi jedne vrste proizvodnje. Razlika ovih novih oblika integracije od kooperacije jest u tome da putem kooperacije poljoprivrednici (pa kada i čine znatne ustupke zajedništvu) zapravo žele sačuvati svoju samostalnost, slobodu inicijative i odlučivanja, dok je novim oblicima integracije cilj stvarati nove jedinice proizvodnje i tako zajednički koristiti zemlju, rad i kapital i organizirati efikasnu i racionalnu proizvodnju. Kod kooperacije cilj je održavati posebnosti poljoprivrednih gospodarstava, a kod novih oblika integracije cilj je — ekonomičnost proizvodnje. To je značajan pomak u ciljevima agrarne restrukturacije. Istovremeno se dešavaju i promjene vrijednosti kod poljoprivrednika. Centralna vrijednost tradicionalnog seljaka bila je zemlja, a ovog modernog, koji ulazi u integraciju, jest stjecanje dohotka koji mu omogućuje kupnju više potrošnih dobara. To znači da suvremeni poljoprivrednici veće značenje pridaju dohotku nego autonomiji, koju im je prije davalo posjedovanje zemlje. Ova promjena vrednota ne dešava se naglo. To objašnjava snažnu inerciju agrarnih struktura u zapadnoj Evropi, često potpomognutu agrarnim politikama vlada koje, s raznih razloga, potpomažu tradicionalnu porodičnu poljoprivredu. Stoga novi oblici integracije u poljoprivredi i nisu uhvatile čvršćeg korjena u zapadnoevropskim zemljama.

U Francuskoj je početkom šezdesetih godina pravno i institucionalno zasnovano više oblika kooperacije i integracije. Nastale su tako kooperative za zajedničko korištenje sredstava u poljoprivredi (C. U. M. A.) te tzv. »banke rada«. Viši oblik integracije poljoprivrednika jest »poljoprivredno grupiranje radi zajedničke eksploatacije (G. A. E. C.). Postoji i tzv. »G. A. E. C. total«, koji podrazumijeva potpuno zajedništvo eksploatacije udruženih gospodarstava. Takvih je udruženja 1970. bilo oko 2.200 sa oko 220.000 ha. U njih je bilo učlanjeno oko 6.000 poljoprivrednika. Osim toga bilo je 350 tzv. »G. A. E. C. partiel« (djelomično grupiranje) za udruživanje samo dijela proizvodnje sudionika. Poblize određenje »G. A. E. C. total« može se dati na jednom primjeru: tri udružena poljoprivrednika zajednički obrađuju stotinjak hektara, namijenjenih polivalentnoj proizvodnji. Glavna je ipak proizvodnja mlijeka. Specijalizirana proizvodnja, kao npr. u peradarstvu, ostaje izdvojena iz zajedništva. Članovi grupe obično su bliski suradnici.

U Španjolskoj također postoji skupna poljoprivreda. Prve organizacije spontano su nastale sredinom pedesetih godina, i to baš u područjima gdje se najmasovnije napuštala poljoprivreda, pa su se preostali poljoprivrednici iz nužde ujedinjavali. Postoje dvije vrste grupiranja: proizvodne kooperative i »sindikarno grupiranje«. Proizvodne kooperative razvile su se bez ikakve državne intervencije, pa čak i suprotno državnoj volji. Početkom sedamdesetih godina bilo ih je

318, a posjedovale su oko 200.000 ha. Drugi tip, sindikalno grupiranje poljoprivrednika, oblikovan je zahvaljujući državnim mjerama. Interes za ovakvo grupiranje Ministarstvo poljoprivrede pokazalo je godine 1963, i to kod onih gospodarstava koji proizvode žito. Poslije se integracija proširila i na druge vrste proizvodnje. Godine 1971. u Španjolskoj je bilo više od 2.700 takvih udruženja poljoprivrednika, kojima je pripadalo oko 2,5% obradive zemlje. U Španjolskoj postoji mnogo tipova grupiranja poljoprivrednika. Velika udruženja jesu ona koja udružuju 30—50 članova koji drže u prosjeku 900 ha nenavodnjavanog i oko 300 ha navodnjavanog zemljišta. Udruženja srednje veličine jesu ona sa 6 do 10 članova, a pripada im 150 do 300 ha nenavodnjenog zemljišta. Postoje, nadalje, udruženja slična francuskom G. A. E. C-u, sa 3—5 članova i do 150 ha nenavodnjavanog zemljišta. Postoje i udruženja za uzgoj stoke, koja koriste malo zemljišta, sa 3—8 članova, od kojih svi ne moraju biti poljoprivrednici. To slično udruživanju u koje poljoprivrednici unose svoj rad i zemljište, a nepoljoprivrednici svoj kapital.

U SR Njemačkoj postoji oko 41.000 kooperativnih udruženja. Uglavnom se radi o kooperaciji između gospodarstava radi zajedničkog korištenja strojeva (33.000 udruženja), dok su više forme integracije slabije zastupljene. Početkom sedamdesetih godina postojala su 332 udruženja radi proizvodnje određenog proizvoda, 14 udruženja radi obavljanja nekih zajedničkih poslova i 10 zajedničkih gospodarstava. Zajednička proizvodnja uglavnom se odnosila na povrtlarstvo. Ostala udruženja poljoprivrednika bavila su se proizvodnjom jaja i tovom svinja, a nekoliko njih i tovom goveda. Njemački agrarni ekonomisti smatraju da napredak skupne poljoprivrede u njihovoj zemlji ometa regulativa i porezni sistem.

Iz ovog malog pregleda skupne poljoprivrede vidljivo je da ona, osim zajedničkog korištenja strojeva, ne predstavlja značajniju struju u procesu promjene agrarne strukture u zapadnoj Evropi. Eksperti zapadnoevropskih zemalja smatraju da će skupna poljoprivreda veću ulogu imati u budućnosti, pogotovu bude li potpomognuta nacionalnim agrarnim politikama. Zapravo, ako se želi zadržati sistem privatnog vlasništva nad zemljom, jedini način jest proizvodno spajanje porodičnih gospodarstava u velike proizvodne jedinice unutar kojih je moguće racionalizirati proizvodnju. Treba, međutim, voditi računa o tome da je potražnja poljoprivrednih proizvoda limitirana i da moderni oblici organizacije ne mogu zadovoljiti sve porodične farme i da svi sadašnji poljoprivrednici u njima neće naći posao. Kooperacija između gospodarstava može ublažiti neke loše posljedice koje proizlaze iz nepovoljne agrarne strukture, ali na njoj se na duži rok ne može zasnivati rekonstrukcija poljoprivredne proizvodnje.

Treba spomenuti da su se u zapadnoevropskim poljoprivredama razvile razne kooperative koje djeluju u opskrbi poljoprivrede i u preradi i plasmanu poljoprivrednih proizvoda. Tu u prvom redu mislimo na kooperative orijentirane na kupnju i prodaju, asocijacije proizvođača i oblike vertikalne integracije. Tim putem poljoprivrednici smanjuju rizike koji nastaju uslijed specijalizacije proizvodnje. Pokazalo se, naime, da organiziranje poljoprivrednika u sferi komercijalizacije proizvoda jača položaj proizvođača u odnosu na potrošače, smanjuje troškove prodaje, otvara nove mogućnosti plasmana i stvaranja rezervi proizvoda.

sadašnja i buduća agrarna politika

Općenito se može reći da je u svim zapadnoevropskim zemljama u porastu državna intervencija u poljoprivredi. U agrarnim se politikama ipak zapaža promjena: prije su one, kako smo već naglasili, štitele postojeće strukture, dok se danas postepeno uviđa da to nigdje ne vodi, pa se prelazi na suptilniju politiku okrenutu budućnosti. Svugdje se zapaža veća aktivnost u politici agrarnih struktura, koja treba da dopuni dosad okušane mjere u sferi tržišta. Pojavljuje se i sve više mjera socijalno-ekonomske prirode, koje u drugi plan potiskuju mjere isključivo tehničke prirode. Ove socijalno-ekonomske mjere dobrim su dijelom iznuđene pritiskom seoskog stanovništva, koje živi u većoj oskudici od ostalih slojeva.

Iz prikupljenih informacija proizlazi da za poboljšanje situacije treba pokrenuti moćne i skupe stimulanse, koji će utjecati na tradicionalne strukture i ponašanja seoskog stanovništva. Među brojnim socijalno-ekonomskim mjerama treba izdvojiti: komasacije zemljišta, stimuliranje mirovina za stare poljoprivrednike i prestanak njihove aktivnosti, profesionalnu preorijentaciju poljoprivrednika, transfer zemljišta i povećanje prosječne veličine gospodarstva.

Komasacije su u većini zapadnoevropskih zemalja započete tridesetih godina, ali su u posljednjem razdoblju dobile na zamahu sve većom promjenom mehanizacije. Komasaacije u pravilu provode regionalni organi vlasti, ali ingerenciju ima i centralna vlast. U principu, komasacija je dobrovoljna. Ona poljoprivrednicima donosi prednosti kao što su smanjenje broja parcela, povećanje prosječne površine parcele, poboljšanje konfiguracije posjeda, bolji pristup zemljištu, bolju infrastrukturu. No svi danas uviđaju da je tradicionalna komasacija spora, da bitno ne mijenja situaciju u seoskom ataru, pa gotovo sve zemlje nastoje povećati domet komasacije u okviru globalnih programa strukturnih poboljšanja. To znači da se vodi računa o drugim namjenama zemljišta u okviru prostornih planova pojedinih područja i da agrarna restrukturacija predstavlja tek jedan element šire prostorne politike.

U nekim zapadnoevropskim zemljama poljoprivrednici su obuhvaćeni općim režimom socijalne sigurnosti.²⁾ U drugim pak zemljama za poljoprivrednike je izgrađen poseban sistem socijalne sigurnosti.³⁾ Osim toga, u onim zemljama u kojima se želi mijenjati agrarna struktura posebne se odštete daju starim poljoprivrednicima da napuste zemljište. No učinci tih mjera na poboljšanje agrarne strukture zasad nisu značajni.

Sve zapadnoevropske zemlje imaju razvijene sisteme profesionalne preorijentacije poljoprivrednika za druga zanimanja. No broj osoba obuhvaćenih tim programima nije značajan, a uspjeh takve akcije čvrsto je vezan uz mogućnosti zapošljavanja izvan poljoprivrede.

Kada je riječ o transferu zemljišta prema »Životno sposobnim gospodarstvima« (exploitations viables) njime je također obuhvaćen mali dio zemljišnog fonda. U Nizozemskoj, Francuskoj i Švedskoj postoje specijalne organizacije koje se bave transferom zemljišta i uvećanjem veličine poljoprivrednih gospodarstava. Veće uspjehe ove organizacije postižu kada su njihove akcije uklopljene u šire programe agrarne restrukturacije.

Opći zaključak koji se može izvesti iz dosadašnjeg iskustva na poboljšanju agrarne strukture u zapadnoevropskim zemljama jest da je inercija privatnovlasničkih odnosa glavna prepreka promjenama, da pojedinačne mjere ne donose značajne rezultate, nego da opipljivi napredak mogu donijeti tek koordinirane akcije u više domena (ekonomskoj, tehničkoj, socijalnoj).

Bilješke

- 1) Podatak je za 1970.
- 2) Takva je situacija u Danskoj, Belgiji, Nizozemskoj, Španjolskoj, Švedskoj, Velikoj Britaniji.
- 3) To je slučaj Francuske, SR Njemačke, Austrije i Italije.

Vlado Puljiz:

Forms of Organization in the Farming of Western European Countries

Summary

The author based this concise review of Western European agriculture on FAO publications concerning organizational forms in European farming, and on a survey of current literature.

The dynamic Western European industry is constantly making demands on farming to adapt to the laws of the industrial economy. This adaption usually shows itself as a decrease of the number of farmers, an increase of work productivity, an increase of the average size of the family farm, the development of new forms of organization in farming.

As most of these forms of adaption have almost reached their limit (especially in some countries of Western Europe), the author analyzes possibilities for the development of new organizational forms which would help farming keep abreast of the development of other branches of the economy.

Three basic forms of organization exist in Western European farming: traditional independent farms, contract farms and farming associations. After discussing the characteristics of certain forms of organization and presenting the dilemmas of some governments concerning farming policy, the author concludes that the main obstacle to fundamental changes is the inertia of private-ownership relations. In his opinion greater progress could only be brought about by coordinated action in different domains (economic, technological, social). ●

Формы организации в сельском хозяйстве в странах Западной Европы

Резюме

На основе публикаций ФАО по вопросам организации сельского хозяйства в странах Западной Европы и информации современной литературы, автор дает сжатое сообщение о сельском хозяйстве в странах Западной Европы.

Динамичность западноевропейской промышленности — императив требующий постоянного подчинения сельского хозяйства законам промышленной экономики. Такая форма адаптации чаще всего высказывается в сокращении численности сельскохозяйственных работников, в повышении производительности труда и увеличении площади семейных хозяйств а также и в появлении новых форм организации сельского хозяйства. Так как многие процессы адаптации почти дошли до предела (в особенности это наблюдается в некоторых странах Западной Европы), автором рассмотрена возможность введения новых форм организации сельского хозяйства дающие ему возможность не отставать за развитием несельскохозяйственной экономики.

В сельском хозяйстве Западной Европы имеются три формы организации: традиционные самостоятельные хозяйства, кооперативная организация хозяйства и объединение хозяйств. После анализа характеристик отдельных форм и дилемм некоторых правительств в отношении проведения мероприятий аграрной политики, автор приходит к заключению, что основным препятствием проведению прогрессивных мероприятий является инерция и отсутствие инициативы в собственнических отношениях. И по мнению автора, только согласованные акции в различных сферах (экономической, технической, социальной и др.) смогут привести к конкретному прогрессу. ●